

't Inschrien

2016 / 1

Kwartaalblad van de Vereniging Oudheidkamer Twente

Colofon

't Inschrien is een kwartaalblad van de Vereniging Oudheidkamer Twente.

Doelstelling
Het bevorderen van kennis en inzicht omtrent de culturen van stad en land in Twente, in het bijzonder voor wat betreft archeologie, geschiedenis, natuur en landschap en het streven tot het behoud van de bestaande culturen of overblijfselen ervan.

Redactie
Willy Ahlers, Geert Bekkering, Hilda Ferwerda, Jan Hinke en Harry Mulder.

Aan dit nummer werkten mee:
Willy Ahlers, Geert Bekkering,
Willem Bulter, Jan Hinke
Adrie Strikker.

Redactieadres
OKThuis
Stroinksbleekweg 12B
7523 ZL Enschede
redactie@oudheidkamertwente.nl

Bestuur
Bernard Westrek, voorzitter
Janny Willemsen, secretaris
Willem Wondergem, penningmeester
Marty van Dijken, PR
Theo van Stapela, lid

Secretariaat
secretariaat@oudheidkamertwente.nl
Telefoon: 074- 2914014
Rabobank rek.nr. 12 95 76 379

OKThuis
Stroinksbleekweg 12B
7523 ZL Enschede
Telefoon: 053-4787447
www.oudheidkamertwente.nl
Soos: iedere maandag 10.00 - 14.00 uur

Het abonnement is bij het lidmaatschap van de vereniging ingesloten. Lidmaatschap van de vereniging kost 27,50 euro per lid, met partner 33,50 euro, jeugdleden tot 21 jaar 10 euro. Losse nummers zijn voor 5 euro verkrijgbaar bij het secretariaat.

Nieuwe kopij moet uiterlijk 18 april 2016 bij de redactie zijn. Richtlijnen voor publicatie zijn te vinden op de website.

Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is toegestaan mits de bron wordt vermeld.

Donatie, schenkingen en sponsoring:
schenkingen@oudheidkamertwente.nl

Een inschrien is een klein verborgen vakje in een tuugkist waarin men kostbare voorwerpen bewaarde.

Druk: Drukkerij Veltmann B.V., Enschede
ISSN 1875-2659

Inhoud

Een halve eeuw religieuze bouwkunst Geert Bekkering	3
Debora Julia Hedeman Willy Ahlers	8
Veertig jaar Kreenk vuur de Twentse Sproak Willem Bulter	10
's Gravenhaagsche Tuinbouwvereniging! Excursie naar Twente vanwege de 's Gravenhaagsche Tuinbouwvereniging op 17 en 19 Juli 1907	12
Gedenkraam Twentsch Centraal Station in Hengelo Willy Ahlers	14
De Overijssel Collectie, een verzameling met een verhaal Jan Hinke en Geert Bekkering	16
De Groote Reciteerwedstrijd van 8 November 1903 Geert Bekkering	21
Aan de slag in de kadastrale archieven Geert Bekkering	25
Uit de collectie: Bijzondere oorkonden uit de Renaissance tijd Adrie Strikker	26

*Foto omslag: Gedenkraam Twentsch Centraal Station in Hengelo.
Foto: Jan Kranenberg.*

Een halve eeuw religieuze bouwkunst

Geert Bekkering

Op zaterdag 28 november 2015 vond in Haaksbergen de presentatie plaats van het boek **Een halve eeuw religieuze bouwkunst** van de architecten **Johannes Sluijmer en Johannes Hendricus**, door Leo en Christian Sluijmer en Marisa Melchers. De organisatie was in handen van de Stichting Bedehuizen Overijssel en Flevoland.

Na een hartelijke ontvangst in de Bonifatiuskerk te Haaksbergen en een inleiding van de voorzitter van de Stichting kreeg Vicaris Ronald Cornelissen het eerste exemplaar van het boek uitgereikt. Hierna volgde de bezichtiging van de kerk en vertelde Jos Westendorp de aanwezigen op uitstekende wijze over het interieur en de kerkelijke kunst. Na de lunch werd de Blasiuskerk te Beckum bezocht en ook hier kwam het interieur en de kerkelijke kunst aan de orde.

Voortdurende ontwikkeling

Johannes Sluijmer (1894 – 1979) en zijn zoon Johannes Hendricus Sluijmer (1927 – 2005) waren de juiste mensen op de juiste tijd en plaats. Johannes bleek een goed bouwer van RK kerken te zijn in een tijd dat de bevolking van Twente snel toenam en de emancipatie van de Rooms-katholieke bevolking kerkenbouw hard nodig maakte. Overigens bouwde Johannes ook

zeer verdienstelijke woonhuizen, winkels, bedrijfspanden en zelfs complete woonwijken. Zijn zoon Johannes Hendricus.H. viel met zijn neus in de boter van de wederopbouw en de snelle bevolkingstoename van Twente na de Tweede Wereldoorlog. Beide architecten sloten heel goed aan bij de architectonische stromingen van hun tijd. De neogotiek van eind 19e eeuw werd opgevolgd

St. Isidorus, Haaksbergen (1927).

St. Bonifatius en Gezellen, Haaksbergen (1933-34).

door de meer ambachtelijke, rationele bouwkunst van architect H.P. Berlage. Zijn puristische en sobere stijl leidde tot een tegenbeweging in de Amsterdamse School met uitermate vindingrijke ontwerpen met sprekende details. Tegelijkertijd ontstaat de internationale beweging van het Nieuwe Bouwen met veel glas en staal, wit gestuukte gevels en platte daken, als bij Rietveld, Oud en Duiker. Daarnaast komt tijdens de crisis de Delftse School van M.J. Granpré Molière op, die een gebouw ziet als 'passende kleding', tegenover die functionele 'badpak architectuur'.

Na de oorlog ontstaat de Bossche School met een sterke architectonische vormtaal.

Al deze bouwstijlen passen ook bij de ontwikkelingen in de religieuze beleving en de vorm van de eredienst. Het is de verdienste van beide architecten dat ze al deze ontwikkelingen goed aanvoelden en in hun ontwerpen vertaalden. Ze ontwierpen in samenspraak met het bisdom en de parochie een passend bedehuis, waarbij ze de architectuurstromingen volgden, maar ook zeer veel eigenheid inbrachten. Die persoonlijke inbreng valt echter moeilijk te achterhalen, nu ook de opdrachtgevers daarover niet meer kunnen vertellen.

Van neogotiek tot zaalkerk

Van de 45 door de beide architecten tussen 1920 en 1970 gebouwde kerken liggen er 22 in Twente. In het boek wordt uitvoerig(er) ingegaan op vijf kerken die de verschillende opvolgende bouwstijlen van de architecten vertegenwoordigen.

St. Isidorus, Haaksbergen (1927)

St. Bonifatius en Gezellen, Haaksbergen (1933-34)

O.L.V. ten Hemelopneming, Oldenzaal (1953-54)

H. Paulus, Enschede (1955-57)

Verrijzenis des Heren, Enschede (1965-68)

Voor een architect is het mogen bouwen van een godshuis 'de kers op de taart'. Niet alleen de uiterlijke verschijning moet bijzonder zijn, het interieur moet heel goed aansluiten bij het gewenste gebruik. De architect moet zich dus goed verdiepen in de religieuze praktijk.

Zo bouwde Johannes Sluijmer in 1927 de kerk in St. Isidorushoeve met hoge bakstenen gewelven in neogotische stijl, in een tijd dat men er al aan begon te denken de nadruk op de lengteas in de RK kerkenbouw te verleggen naar een meer centrale bouw. Dat had te maken met veranderende denkbeelden omtrent de plaats van de priester in de gemeenschap en daarmee met het zicht dat het kerkvolk op de heilige handelingen had. De komende vijftig jaar zouden al de eerste aanzetten te zien geven naar de situatie van na het Tweede Vaticaanse Concilie, waarbij de priester niet meer vóór in de kerk, met zijn rug naar de mensen, de consecratie verricht, maar midden tussen zijn parochianen en ook gewend naar de mensen.

In St. Isidorushoeve staat een qua architectuur neogotische 'kruisbasiliek', waarbij de dwarsbeuken nagenoeg ontbreken en het interieur vooral expressionistische kenmerken heeft. De baksteen wordt ook als decoratie gebruikt en dat zou in het hele oeuvre van vader en zoon zo blijven. De kerk is voor een boerenparochie ontworpen – niet voor fabrieksarbeiders – vandaar de patroonheilige St. Isidorus, met spade en korenaren. Het was de bedoeling dat zich hier een dorp zou ontwikkelen rond de kerk met pastorie, begraafplaats en school. En inderdaad kwamen er enkele winkels en café Dwars. In de loop der tijd is het interieur met forse bijdragen van de parochianen zeer verfraaid. De opdrachten daartoe werden vaak aan bekende kunstenaars gegeven, als de beeldhouwer Hans Mengelberg en Kunstwerkplaatsen Cuypers & Co. te Roermond.

Plattelandskerken

In de dertiger jaren wordt er vanuit het bisdom meer gestuurd op een nieuwe stijl van kerkenbouw voor plattelandsparochies. De kerk moet

harmonieën met de omgeving en qua vorm en afmeting als een ‘volkskunst’ aansluiten bij de parochianen. De toren moet dus niet (heel) hoog uitsteken en als de Friese bouwpastoor dat wil, mag de kerk een ‘Fries zadeldak’ hebben, zoals bij de kerk St. Bonifacius (1934) in de Veldmaat in Haaksbergen. Die toren sluit dan ook aan bij prediking van Bonifacius in Friesland. Vandaar ook dat er geen leien op de kerk liggen, maar rode Hollandse dakpannen. De in wild verband gemetselde bakstenen, lage gootlijn, tongewelven en kleine raampartijen maken de kerk ook goedkoper, wat in de crisistijd natuurlijk welkom was. De plattegrond volgt het patroon van het Antoniuskruis, waardoor de priester midden tussen de gelovigen staat. In de praktijk viel dat voor de mensen die in de zijbeuken zaten nogal tegen.

Op deze manier bouwt Johannes Sluijmer ook de Mattheus in Eibergen (1934), de Blasius in Beckum (1938), de Brigitta in Ommen (1938) en de Heilige Maria Presentatie in Buurse (1939). Ook in de Veldmaat was het de bedoeling om op

O.L.V. ten Hemelopneming, Oldenzaal (1953-54).

de kruising van de Geukerdijk en de Veldmateriaalstraat bij de Bonifacius een RK-centrum te creëren. De openbare lagere school van 1903 kreeg in 1925 een RK-signatuur. Sacristie, pastorie, lijkenhuisje en toegang tot het kerkhof zijn ook van de hand van Sluijmer. In 1954 werd door de architecten nog een parochiehuis ontworpen, dat echter in 2000 is gesloopt. Aan de kunstzinnige inrichting van het interieur werd ook veel aandacht besteed, want het algemene gevoel was (en bleef) dat een kerk een ‘Gesamtkunstwerk’ zou moeten zijn. De uitvoering daarvan was door de crisistijd wel zeer bescheiden, maar Sluijmer en de pastoor vonden dat zo iets bijdroeg aan een zuiverder Godsbeleving.

Wederopbouw

Vlak na de Tweede Wereldoorlog bouwde Johannes Sluijmer eenvoudige noodkerken met duidelijke herinneringen aan de vroegchristelijke kerken in Rome, die destijds ook door de Delftse School en de vroege Bossche School werden gepropageerd. Die invloeden zijn zeker toe te schrijven aan zijn zoon Johannes Hendricus Sluijmer, die toen in opleiding was in Delft en later de cursus Kerkelijke Architectuur in Den Bosch volgde. Vanaf 1952 verrijzen allerlei variaties kerken met het sobere karakter van de Bossche School, met eigen Sluijmer-interpretaties. De Onze Lieve Vrouwe ten Hemelopneming, ook wel Mariakerk geheten, in de naoorlogse uitbreidingswijk Zuid-Berghuizen in Oldenzaal, is een goed voorbeeld. De grote kerk (850 zitplaatsen) met een heel open karakter door de slanke (betonnen) zuilen, is een kruisbasiliek met een vlak houten plafond. De entree is vormgegeven met een wat naar voren uitgeschoven porticus, die los staat van de westgevel. Het ontbreken van een toren is typerend voor deze periode, er is slechts een houten klokkenstoel op de viering. In de Wederopbouw was er namelijk geen rijkssubsidie voor een toren, mede vanwege de schaarste aan bouwmaterialen. Plannen voor een kerk op die plaats waren er al ver vóór de oorlog, maar de crisis en de oorlog zorgden voor grote vertraging. En na de oorlog moest er aan het Ministerie voor Wederopbouw en Volkshuisvesting toestemming worden ge-

H. Paulus, Enschede (1955-57).

vraagd. Het ministerie drong dan aan op een sobere bouwwijze. Daarbij werd bijvoorbeeld beton gebruikt, dat net als bij de naoorlogse stations, zo behandeld werd dat het er uitzag als graniet.

In deze kerk is een zeer bijzonder roosvenster met glas-in-lood van Jan Schoenaker opgenomen, dat heel goed past bij het door de architecten ontworpen orgelfront. Jan Schoenaker schilderde de kruiswegstaties met acrylverf op de muur, zodat het metselwerk er door heen schemert. In dat soort details is de naoorlogse eerlijkheid, soberheid en ambachtelijkheid te zien.

Vierkante plattegrond

De ontwikkeling naar een nog centralere plaats van de rituele handelingen is goed te zien in de Pauluskerk in Enschede (1957), die nu een sportschool is. Johannes Hendricus Sluijmer heeft hier een heel duidelijke inbreng met de Bossche School, net als bij de Heilige Christoffel in Almelo (1960) en de kloosterkapel van de paters Karmelieten te Almelo (1961). In de Pauluskerk staan de banken centraal en is de processiegang niet langer midden door de kerk,

maar langs de wanden. In de overigens sobere kerken blijven de eenvoudige bakstenen details opvallen. Bij de Pauluskerk ontbreekt de toren, maar is de porticus hoog opgetrokken met vijf rondbogen. Het voorportaal staat echter niet langer los van de kerk, maar bevat een doop- en devotiekapel. De kerk met bijgebouwen is opgenomen in een nieuwbouwplan voor Tweckelerveld, waarin ook de woningen, Petruschool en winkels door de Sluijmers werden ontworpen. Diverse reliëfs zijn van de hand van Marie Eitink (1925) in een gematigd modernistische stijl.

De Verrijzenis des Heren te Enschede (1968) toont het einde van de kerkontwikkeling in de wederopbouwtijd. Het is een doosvormige kerk zonder pilaren, waarin alle banken op het altaar gericht staan. Dit sluit aan op de bevindingen van het Tweede Vaticaanse Concilie. De vormgeving is erg bescheiden met nauwelijks een toren, minimale baksteendecoraties en vloeren met uitgewassen grind. De kerk steekt nogal bescheiden af tegen de omringende hoogbouw in de Wesselerbrink. De stedenbouwkundige S.J. van Embden (1904-2000) ontwierp hier een

uitbreidingsplan voor Enschede waarin wonen, werken en verkeer werden gescheiden, met veel openbaar groen in de vorm van brinken, gecombineerd met strokenbouw en galerijflats. In dat plan was ruimte voor drie kerken, waarvan eerst alleen de Verrijzeniskerk aan het Leunenbergh werd gerealiseerd. In 1968 zocht de gereformeerde gemeente contact met de parochie, waarna ze er vanaf 1969 ook kerktent. De inrichting van de kerk was geschikt voor beide religies. Dat gold zowel het sobere moderne interieur als het non-figuratieve glas-in-lood van Hans Morselt. In 1981 heeft Johannes Hendricus Sluijmer er nog drie lokalen bij gebouwd voor de gereformeerde gemeenschap Enschede-Zuid. Ook uit de andere ruimten van de kerk blijkt dat een kerkgebouw veel meer een gemeenschaphuis was geworden, waarin de centrale kerkzaal misschien wel het minst frequent gebruikt werd.

De interieurs van deze vijf kerken laten de ontwikkeling van de RK geloofsbeleving zien en de manier waarop de Sluijmers daarop aansloten. Hun ontwerpen hebben de tand des tijds goed doorstaan, vele zijn monument geworden. De stedenbouwkundige ligging, de architectuur en de liturgische en kunstzinnige inrichting zijn het behouden meer dan waard. De vele waardevolle details die in het boek over de Sluijmer-kerken staan moet u beslist zelf lezen.

*Een halve eeuw religieuze bouwkunst
Leo en Christiaan Sluijmer met Marisa Melchers
Bulletins SBOF nr. 45;
ISBN:978-90-74834-45-2
Bestellen via <http://www.bedehuizen.nl>*

*Ook voor € 10,00 verkrijgbaar bij de heer
J.H.G. (Jos) Westendorp,
Veldmaterstraat 168, 7481 AD Haaksbergen.
tel. 053-572 72 96
of e-mail: joswestendorp@home.nl*

Verrijzenis des Heren, Enschede (1965-68).

Kerken in Overijssel en Flevoland, door Johannes en Johannes Hendricus Sluijmer:

- St. Isidorus, Haaksbergen, 1927
- St. Marcellinus, Boekelo, 1929
- H. Hart van Jezus (noodkerk), Enschede, 1930
- St. Jozef, Zwolle, 1932
- St. Jacobus de Meerdere, Enschede, 1933
- St. Bonifacius en Gezellen, Haaksbergen, 1933-34
- Kloosterkapel Dolphia, Enschede, 1933
- H. Mattheus Eibergen 1934-35
- H. Blasius, Beckum, 1936
- St. Brigitta, Ommen, 1938-39
- H. Maria Presentatie, Buurse, 1939-40
- H. Caecilia, Neede, 1948-50
- O.L.V. van Fatima, Slagharen, 1949-51
- Kapel bij H.B.S. de Grundel, Hengelo 1949
- O.L.V. van Altijddurende Bijstand, Wijthmen, 1944-49
- H.H. Simon & Judas, Reutum, 1952-53
- H. Hart van Jezus, Enschede, 1953
- O.L.V. ten Hemelopneming, Oldenzaal, 1953-54
- Kapel voormalig St. Elisabethziekenhuis, Almelo, 1953
- H. Hart van Jezus, Hengelo, 1954-56
- H. Paulus, Enschede, 1955-57
- Kloosterkapel Karmelieten, Hengelo, 1957-61
- H. Christoffel, Almelo, 1958-60
- H. Michaël, Enschede, 1959-62
- H. Sebastianus, Haarle, 1962-63
- De Goede Herder, Enschede, 1963-65
- H. Paulus, Raalte, 1964-65
- Verrijzenis des Heren, Enschede, 1965-68
- Terwijl aan de kapel van het St. Jozefziekenhuis in Enschede verschillende malen gebouwd is.

Debora Julia Hedeman

Willy Ahlers

.....

In mijn bibliotheek zit een boek uitgegeven door het hoofdbestuur der PTT op 5 mei 1946. Het is getiteld "In memoriam 1940-1945". Het bevat een overzicht van alle PTT medewerkers die in de Tweede Wereldoorlog zijn omgekomen. Uit Oldenzaal wordt Debora Hedeman genoemd. Het boek is in twee delen verdeeld: eerst een overzicht van "gevallenen", daarna "vermisten". Deborah staat bij de vermisten.

Debora werd op 8 augustus 1901 geboren in Ootmarsum. Wanneer ze in Oldenzaal bij de PTT is gaan werken, is mij niet bekend. Wel, dat ze als Jodin in februari 1941 is ontslagen. In Oldenzaal is dan H. van der Hek directeur. Alle medewerkers dienden een afstammingsverklaring in te vullen, simpel gezegd: Joods of niet Joods. In de tekst in het boek staat onder haar foto: *Aanvankelijk ondergedoken doch later volgens niet bevestigde geruchten gearresteerd en naar Duitsland vervoerd, waar zij vermoedelijk in een concentratiekamp zal zijn omgekomen. Daaronder nog de tekst: In 1942 ondergedoken te Haaksbergen en daarna te Eibergen waar alle joodsche onderduikers zijn opgepakt. Vervoerd naar Westerbork waar ze schijnbaar haar moeder weer heeft gevonden. Op 6-4-43 getransporteerd naar of in de richting van Sobibor (Polen) waar ze op 9-4-43 moet zijn overleden.*

Bij het eerste tekstdeel staat 185/40; bij het tweede 410/50. Ik denk dat dat de verwijzingen zijn naar interne PTT bronnen. In het gedenkboek staat ze als mej. D.J. Hedeman, kantoorbediende.

Er is na de oorlog correspondentie over haar gevoerd:

27 juni 1945

Vraagt haar nichtje Frieda Zilversmit uit Den Haag aan de directeur van het postkantoor of Debora is teruggekeerd op haar werk. Ze verstuurt de brief vanuit de Kesslerstichting in den Haag. Dat is sinds 1912 een opvangcentrum voor dak- en thuislozen.

30 juni 1945

De directeur meldt niets te hebben gehoord, maar haar moeder heeft hij op het station van Hengelo gezien en gesproken toen ze werd weggevoerd.

4 augustus 1945

Het hoofdbestuur van de PTT vraagt aan alle hoofden van dienst om informatie over oorlogsslachtoffers al of niet na illegaal werk.

9 augustus 1945

Opgave van de directeur van het postkantoor aan de directeur generaal dat D.J. Hedeman zich niet terug heeft gemeld op haar werk.

20 december 1945

De directeur van het postkantoor in Oldenzaal vraagt aan het Roode Kruis informatie over Debora. Medewerkers zijn bezorgd over haar lot.

Debora uit het gedenkboek.

20 januari 1946

Frieda Zilverstit vraagt de directeur opnieuw om informatie. Ze meldt dat ze de enige overlevende is aan moederszijde. Ze vraagt naar de nalenschap. Ze wil via het beheer instituut dan een beheerder benoemen.

20 januari 1946

De directeur schrijft dat hij geen verdere informatie heeft. Wel dat J.H. Gilbers Bentheimerstraat 28 als beheerder optreedt.

14 februari 1946

Het Rode Kruis schrijft dat Debora op 6-4-43 richting Sobibor is getransporteerd en dat de ervaring leert dat haar terugkeer zeer gering moet worden geacht.

16 februari 1946

Op basis van de vorige brief wordt aan de centrale directie geschreven, dat kans op terugkeer zeer gering is. Dat ze valt onder de groep in concentratiekamp overleden, gefusilleerd of op een andere wijze gedood, zonder dat betrokkene illegaal werk verricht had of dit niet bekend is.

20 april 1946

De PTT meldt dat het gedenkboek gereed is en wil graag informatie wie van de familie het boek in ontvangst kan nemen. De directeur tekent op deze brief de naam van Frieda aan als enige familielid.

21 april 1950

Een gedenkteken ter nagedachtenis aan de slachtoffers binnen de PTT wordt in den Haag onthuld. Wie van de familie kan daar bij zijn? Oldenzaal meldt dat er geen nabestaanden zijn.

Daarmee eindigt de correspondentie in deze droevige zaak.

Op dinsdag 27 oktober 2015 werden in Oldenzaal de eerste Stolpersteine gelegd. Op zes plekken waren dat bij elkaar twintig. Twee stenen bevatten de namen van Debora Hedeman en haar moeder. Stolpersteine (struikelstenen) zijn ontworpen door de Duitse kunstenaar Gunther Demming. Ze herinneren ons aan de mensen die in de Tweede Wereldoorlog om zijn gekomen. Joden, maar ook Sinti, homoseksuelen en jehova's. In Oldenzaal komen er in totaal 74, waarvan 68 met Joodse namen en 6 Sinti. De eerste Stolperstein is in 1996 gelegd. De eerste in ons land was in Borne in 2007. Ook in Denekamp, Hengelo, Lossen en Almelo zijn of komen deze stenen. In Enschede komen er ca. 850.

In de tweede wereldoorlog zijn 6 miljoen Joden omgekomen. In Enschede waren er in 1941 nog 1400 Joden en in 1945 nog de helft. Oldenzaal kende 96 Joden.

Twee Stolpersteine in de Hofmeijerstraat. Foto: Els Marijnissen.

Veertig jaar Kreenk vuur de Twentse Spraak

Willem Bulter

Op 23 november 1975 was het veertig jaar geleden dat 'n Kreenk vuur de Twentse Spraak werd opgericht: tijd voor een balans. Wat heeft 'n Kreenk in al die jaren bereikt? Daarop zijn twee antwoorden mogelijk: *niets* en *veel*. Kan dat samengaan? Ja, dat kan. Ik zal het u uitleggen.

'n Kreenk heeft *niets* bereikt

De afgelopen veertig jaar is de afkalving van het dialect in Twente in hetzelfde tempo doorgedaan als ervoor, paradoxaal genoeg omgekeerd evenredig aan de waardering voor 'ons' dialect. Nu de karakteristieke spraak van deze streek langzaam aan het verdwijnen is, komen we er steeds meer achter hoe mooi *ze* is en hoe schandelijk wij haar in de eeuwen hiervoor verwaarloosd hebben.

'Hebben wij het Twents verwaarloosd?' vraagt u zich misschien af. Jazeker. Het grootste manco is wel dat de elite van deze streek nooit serieus gepoogd heeft het Twents in het openbaar bestuur een rol te geven. Dat begon al in de markevergaderingen vroeger, toen de bevolking hier nog grotendeels analfabeet was. In de vroegere *höltinks* werd vast en zeker dialect gesproken – de boeren konden immers niet anders –, maar de notulen werden opgesteld in het middelnederlands. Toen later een elite van ridders en patriciërs alle bestuursfuncties in de marke voor zich opeiste, zal zelfs het gesproken dialect in de *höltinks* naar de achtergrond gedrongen zijn.

In de 19e eeuw begon de emancipatie van het Twents als geschreven taal, maar die ging zeer traag. De literaire opbrengst was nog pover en niemand die op het idee kwam dat je feitelijk over een spelling en een grammatica moest beschikken, wilde je het Twents kunnen onderwijzen. Als die er in 1901 – toen de algemene leerplicht werd ingevoerd – waren geweest, had het Twents misschien nog dezelfde status kunnen bereiken als het Fries. Maar helaas, de eerste grammatica van het Twents verscheen pas in 1947 en de eerste spellingsregeling pas in 1982.

De afkalving van het dialect in onze contreien was dus al erg ver gevorderd toen 'n Kreenk in 1975 op de bok sprong. Theo Schildkamp omschreef de doelstelling van 'n Kreenk ooit als: *het Twents in al haar vormen levend houden*. Is

dat de afgelopen 40 jaar gelukt? Het antwoord luidt: nee. Veel ouders hebben besloten geen plat meer met hun kinderen te praten, want dat zou slecht zijn voor hun ontwikkeling, een bekend misverstand. De globalisering doet de rest. Zelfs de kinderen van bekende platproaters spreken het niet meer: het enige wat de jongere generatie nog kan is het dialect *verstaan*. *Leazn, schriewn* en *kuiern*: ho maar. Alleen 'n accent: dat hebt *ze* nog wa.

'n Kreenk heeft *veel* bereikt

'n Kreenk doet veel: dat moet je de vereniging nageven. Er zijn kerkdiensten, cursussen en gezellige avonden in het plat. Het beste bewijs van de vitaliteit van de club is het kwartaalblad van 'n Kreenk: 'n *Bodbreef*. Het is het enige blad in Twente waarin de voertaal uitsluitend Twents is. Onder de bezielende leiding van Gerrit Dannenberg is het een podium geworden waarop zowel Twentse amateurs als professionals hun dialectteksten laten zien. Vooral het genre van de Twentse column – volgens Tukkerse puristen moet je dat genre *kaanttekst* noemen – is er tot bloei gekomen. Maar recent zijn er ook al heel wat ZKV's – zeer korte verhalen – in het plat geschreven.

Dat leidt tot de paradoxale observatie dat er nog nooit zo veel in het Twents is geschreven als tegenwoordig. Wij Twentenaren zijn ons meer bewust geworden van de waarde van ons dialect. Nu het nog verder in het gedrang komt, realiseren we ons dat we een deel van onze identiteit aan het verliezen zijn, en dat doet pijn. Finkers kan zich nu nog profileren als die Tukker met zijn grappige accent en zijn bijzondere woordkeus. Dat is over een eeuw (gokje) niet meer mogelijk. Dan wordt er in ons land alleen nog *Nederengels* gesproken: een mengeling van Nederlands en Engels.

Een echte prestatie van 'n Kreenk is de totstandkoming van de eerste spellingsregeling in

1982. Daar is indertijd vijf jaar (!) over *disseld*, waarna uiteindelijk de dialectologe Jo Daan de 'locals' op één lijn wist te krijgen. Dit eerste spellingboekje blinkt uit door zijn eenvoud. Elke Tukker kan nu het Twents zoals dat in zijn plaats gesproken wordt, opschrijven. *Keark, kark, koark*: iej schrievt 't mer op zoo aj 't oetsprekt. De latere aanpassingen door 'n Kreenk – in 1997 en 2008 – zijn overigens geen onverdeeld succes gebleken.

Ook een prestatie die mede aan 'n Kreenk mag worden toegerekend, is de imposante *Biebel*-vertaling van Anne van der Meiden. Een team van Kreenk-medewerkers stond de vertaler jarenlang bij en gaf hem feedback op idioom en spelling. Eigenlijk is deze Twentse *Biebel* daarmee tevens het taalkundige visitekaartje van 'n Kreenk geworden: kijk, zo vinden wij dat de Twentse woorden gebruikt en gespeld moeten worden.

Er is alleen één nadeel aan deze verzameling woorden uit oude en nieuwe testament: ze staan niet in alfabetische volgorde. De begeleiders van Van der Meiden – Hottenhuis, Morshuis, Groothengel en anderen – hebben jarenlang zo veel denkwerk gestopt in het gebruik en de spelling van dit Twentse vocabulaire dat het zonde zou zijn als dat niet zijn neerslag zou krijgen in een groen boekje, een idioomboek of desnoods een Kreenk-woordenboek [1].

Met name aan een groen boekje van het Twents is behoefte, want hoe gaat het nu? Als je kopij wilt aanleveren bij 'n *Bodbreef* en je twijfelt over de spelling van een woord, dan moet je nu 'n *Biebel* doorbladeren [2]. Goed voor de verspreiding van de christelijke boodschap, maar toch een oneigenlijk gebruik van de schrift. Hoe zou dat groene boekje er uit moeten zien? Alle actuele varianten van het Twentse woord voor bijvoorbeeld *meikever* zouden erin moeten staan, in de spelling van 'n Kreenk, en het woord waarvoor in de *Biebel* is gekozen – er zal in de bijbel toch wel een meikever vliegen? – wordt typografisch gemarkeerd. Dat is dan kennelijk het universele Twentse woord voor *meikever* dat elke Tukker begrijpt. Laten we zeggen dat dat *ekkelbrommer* is. Idee? 'n Kreenk vuur de Twentse spraak: *filsiteerd* en *dom verdan goan*, mer wa met verstaand!

Noten

1. Het Twents kent al twee algemene woordenboeken: dat van Dijkhuis en het voortreffelijke *Dialexicon Twents*. Vandaar de toevoeging 'desnoods'. Schönfeld Wichers heeft zijn woordenboeken ook 'Twents' genoemd, maar in feite beschrijft hij – heel nauwkeurig – de taal van Rijssen.
2. Tenzij je wijs kunt worden uit het boekje van 'n Kreenk: *Twents: spelling en grammatica* (2008).

Het Tweantske Laand

Völ leu bint al op de Alpen en aandre bearg wes, mer oons Tweantske laand bekiekn doot ze ajt zo met ne bes.

Paries, Madried en Room weet ze heel goat ja woor dat lig, mer de zaandbeargn, 't mölnven, nooit van heurd, dat weet ze nig.

An de Riviëra ligt ze in zun en water met 't bloote gat,

mer de veut in de Dinkel hebt ze bog nigge had. Ze et krab of kreeft en aandre troep, inplaats van moos of bonensoep.

Weet niks van maarklau, 'n ekster of nek rei-j, dat ne broak hoogland is, ne moat ne wei.

Ze kuijert Fraans, Spaans en ik weet nig wat, wat ze nig könt, oons eign plat.

Ik door oe ne goeijen road an de haand:

Doo de oogn es los en kiek es roond in oons mooie Tweantske laand.

Herman Engbers

's Gravenhaagsche Tuinbouwvereniging!

In een nummer uit 1907 van het blad Nederlands Tuinbouwblad SEMPERVIRENS, het orgaan van de Nederlandsche Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde, vonden we een verslag van een excursie naar Twente. Van 17 tot 19 Juli van dat jaar had een groep leden van de 's Gravenhaagsche Tuinbouwvereniging een bezoek gebracht aan verschillende tuinen en landgoederen in onze regio. Een verslag hiervan geeft een heel mooi beeld uit die tijd.

Een-en-twintig excursisten verzamelden zich Woensdagmorgen aan het Staatsspoorstation, te 's Gravenhage, ten einde gezamenlijk een uitstapje te maken naar den "Overijselschen Achterhoek".

Te Utrecht sloot zich de Secretaris van de Afd. Amsterdam bij ons gezelschap aan en kwamen wij te 11.30 ure te Goor, wat het eerste doel van onzen tocht was, aan. Hier vonden wij de koffietafel gereed en na den inwendigen mensch een weinig versterkt te hebben, gingen wij te voet naar het landgoed "t Weldam" van graaf Bentinck.

Hier werden wij door den Rentmeester-Parkarchitect, de heer Hugo A.C. Poortman, en den tuinbaas rondgeleid.

De aanleg, in stijl "Le Nôtre" uitgevoerd, maakt een grootschen indruk en komt te meer uit, wanneer de lijnen gedurende het onderhoud zoo zuiver worden gehouden, als hier geschiedt. Men moge geen bewonderaar van symetrische tuinen zijn, de grootsche opvatting waarvan de aanleg getuigt, dwingt eerbied af. Ontwerper van dit park is de heer Ed. André, te Parijs, uitvoerder de heer Poortman bovengenoemd.

Het af te werken programma luidde: 1.51 vertrek uit Goor naar Delden, ten einde het landgoed "Twickel" van Baron van Heckeren van Wassenaar te bezichtigen.

Daar werden wij ontvangen door den tuinbaas, de heer van 't Hoff, onder wiens leiding doorwandelden wij den symetrischen aanleg om het kasteel, bezet met een schat van bloemen, oranjeboomen en in figuren geknipte Buxus-boompjes.

Na dit terrein, dat zorgvuldig met vlechtdraad voor het wild was afgesloten, verlaten te hebben, wandelden wij door het park met zijn prachtige groote boomen naar de hertenkamp, een eenig schoon plekje met schoone doorzichten en boomgroepeerings, zooals men die alleen vindt

in de parken door den ouden heer Zocher aangelegd. Verder ging het door den rozentuin, met zijne prachtige collectie, langs het later door den heer Petzold aangelegde park naar Delden terug om gezamenlijk den maaltijd te gebruiken. Deze smaakte ons allen best, wij hadden dien dag hard moeten werken, vooral omdat de trein wegens het zangersfeest te Dieren een half uur te laat was aangekomen.

Nog 's avonds werd de reis naar Enschedé voortgezet, in verschillende hôtels werd overnacht en

Villa Schuttersveld 1910.

des morgens weder om 8 uur in de gereedstaande rijtuigen gestapt en ging het, onder het vriendelijk geleide van den Voorzitter van de Afd. Enschedé, de heer G. Lasonder G.Azn., die de goedheid had zich daarvoor beschikbaar te stellen, eerst naar "t Schuttersveld" van Mevr. De Wed. H.J. van Heek, tuinbaas de heer Berendse. Vervolgens naar "de Korten" van den heer L. van Heek, tuinbaas de heer Nijhuis. Van daar naar "t Stroot" van den heer G.J. van Heek, tuinbaas de heer Roelofsen en toen naar het Volkspark van de Gemeente Enschedé, waar koffie werd gedronken.

Na de koffietafel werd onder leiding van den Opzichter Smelt eene wandeling door het Schoone park gemaakt, dat met het daarin zich bevindende groote Concertgebouw, menige

grootte stad ten voorbeeld kan strekken. Doch niet alle steden hebben zulke weldoeners als Enschedé heeft gehad in den ouden heer van Heek, wiens portret in de zaal prijkt, die dit alles ter wille van het volk schonk. Jammer dat het zoo weinig wordt gewaardeerd.

Te half twee werd weder ingestapt en reden we naar het aan de andere zij van de stad gelegen "t Wooldrik" van mevr. De Wed. Mr. H. ter Kuile, tuinbaas de heer Tempelman, vervolgens naar de Algemeene Begraafplaats van de gemeente Enschedé, die wij rondwandelden onder leiding van den plantsoenopzichter Oving, daarna door het Pinetum van den heer H. van Heek naar "t Amelink" van Mevr. De Wed. A.J. Blijdenstein, tuinbaas de heer Brinks en naar "t Bouwhuis" van Mevr. De Wed. H. van Heek.

Te veel om in een dag te zien, zal men zeggen. Toch niet. Hier trok dit, daar trok dat de aandacht. Overal goed onderhouden, keurig en met smaak aangelegd; op de meeste plaatsen door wijlen den heer D. Watez. Wat ons Hagenaars echter het meest Boeide, was wel het prachtige geboomte, zowel van loof- als van naaldhout; voor ons, kustbewoners, een ongekende schat. Vooral "t Amelink" is daar rijk aan, daar zagen wij, om een paar voorbeelden te noemen, een Abies Douglasi van 46 M. hoog met een stam-

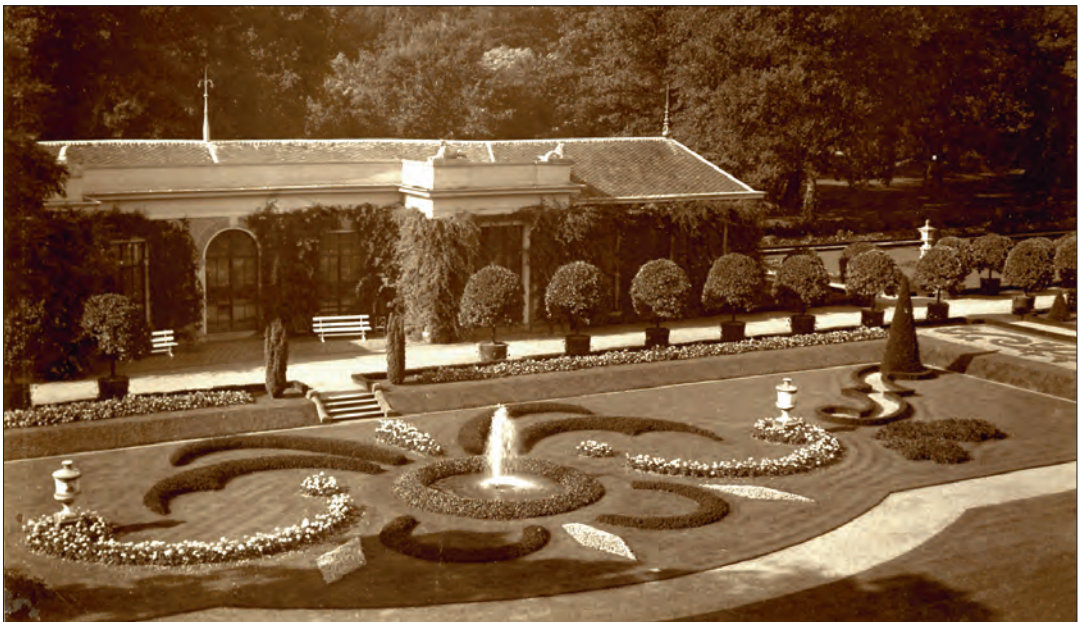
middellijn van 1.20 M. en met een gaven top; een tulpenboom van ongeveer een meter middellijn met een prachtige kruin, geheel overdekt met bloemen.

Neen, wij hebben tot het laatste oogenblik genoten. Van harte stemden wij dan ook allen in met den heildronk bij onze maaltijd in Enschedé ingesteld op onzen ijverigen Secretaris, de heer G. Spanjaard Lz., die deze excursie had georganiseerd en zoo keurig in elkaar gezet, en met die op den heer Lasonder, die ons zoo vriendelijk en goed dien dag had geleid. Wij zijn hem werkelijk dank verschuldigd, doch niet minder aan de eigenaren, die ons zoo vriendelijke deden ontvangen en hier en daar zelfs onthaalden.

Werkelijk, Enschedé is een gastvrij oord. Voor iedereen staan de meeste buitenplaatsen den geheelen dag open.

Wij kunnen de Afdeelingen dan ook deze excursie gerust aanraden. Zij zullen er veel genieten en zullen er vriendelijk ontvangen worden.
’s Gravenhage, 23 Juli 1907.

*Bron: Het Nederlands Tuinbouwblad
SEMPERVIRENS, Orgaan van de Nederlandsche
Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde, 5e
jaargang, No. 31, Zaterdag 3 Augustus 1907*

Twickel oranjerie 1906. Collectie Stichting Twickel.

Gedenkraam Twentsch Centraal Station in Hengelo

Willy Ahlers

.....

Dit gebrandschilderde raam is ontworpen door de Rotterdamse kunstenaar mej. G. van Geldermalsen. Ze is van twee hoofdgedachten uitgegaan n.l. productie en distributie.

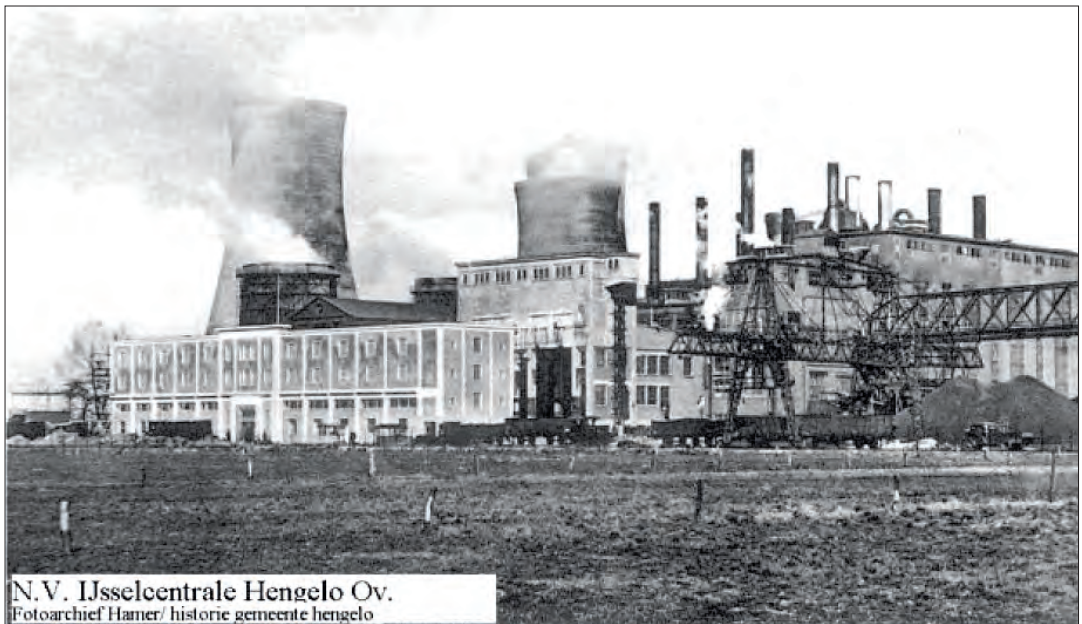
In 1950 bestond TCS, het Twentsch Centraal Station 50 jaar. Het was de eerste centrale voor elektrische energie in Hengelo en een van de eerste in Nederland. Als centrale in Borne begonnen werd het in Hengelo voortgezet. Het spoorwegstation van Hengelo wilde er gebruik van maken maar dat kon moeilijk vanuit Borne. Er werd nog met gelijkstroom gewerkt en dat is moeilijk over grotere afstanden te verplaatsen. In 1951 ging de TCS over in de IJsselcentrale. De Tweede centrale in Hengelo werd in 1987-1989 afgebroken, maar gelukkig werd het gedenkraam goed opgeslagen. Het raam is groot ruim 4 bij 3,5 meter.

In 1995 begonnen medewerkers van het HEIM, Hengeloos Educatief Industrie Museum

contacten te leggen om het raam naar het museum te krijgen. Een belangrijke reden was dat het museum gevestigd was in de oude centrale aan de Bornsestraat. Er werd positief op gereageerd. Op 11 juli 1996 vond de overdracht plaats.

Truus of Trui (Geertrui) van Geldermalsen

Rotterdam 1 mei 1887 – Rotterdam 27 juni 1968
Leidde een glas-in-loodatelier in Rotterdam en was actief van 1921 tot na 1945. Volgde een opleiding aan de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen in Rotterdam en aan de TH in Delft. Maakte o.a. glas-in-lood voor bierbrouwerij Heineken en het Erasmus gymnasium in Rotterdam. Maakte ontwerpen van zichzelf en van Cor Alons en Willem Kromhout. De ontwerpster is van twee hoofdgedachten uitgegaan, de productie en de distributie van de opgewekte stroom. De productie concentreert zich in het midden van het raam in de vorm van drie groepen:

IJsselcentrale Hengelo.

kracht door blauwe bliksemschicht, licht door uitstralend zonlicht en warmte door rode vlammen. Om deze middenpartij wordt de distributie voorgesteld door textielnijverheid met schietspoel en vlasstok, ambacht door aambeeld en hamer, landbouw door korenschoof, koe en landbouwwerktuig. Verder metaalnijverheid door rad en takel, huishoudelijk verbruik door elektrisch fornuis en stofzuiger, maalderijen door een graanmolen. Het geheel wordt bekroond met 50 jaar waaronder het wapen van Hengelo met onderaan het wapen van de provincie Overijssel.

Het kost even wat studie maar alle elementen zijn gemakkelijk terug te vinden. Verder nog onderin de teksten: 1900 - 1950 en aangeboden door het personeel van het Twentsch Centraal Station voor elektrische stroomlevering n.v.

Het raam is nu nog te zien bij techniekmuseum Heim in Hengelo aan de Industriestraat, altijd een bezoek waard.

Foto gedenkraam: Jan Kranenberg

De Overijssel Collectie, een verzameling met een verhaal

Jan Hinke en Geert Bekkering

De Overijssel Collectie is een van de paradepaardjes van de Overijsselse Bibliotheek Dienst (OBD), die sinds enkele jaren onderdeel uitmaakt van Rijnbrink.A.G. (Tonny) Peters werkte bijna 40 jaar mee aan het verzamelen en bibliografisch toegankelijk maken van alle literatuur en documentatie met betrekking tot Overijssel, zijn dorpen en zijn steden. Vorig jaar nam hij afscheid van de OBD. Ondanks zijn centrale positie bleef hij door zijn bescheidenheid altijd wat op de achtergrond. Wij vroegen hem in het café van de Hengelose bibliotheek naar zijn wederwaardigheden op het terrein van de regionale historie.

Verzuiling en ontzuiling

Tonny werd in 1952 in Hengelo geboren als zoon van een vader uit Deventer en een Zwolse moeder. Een allround Overijsselse achtergrond kan hem dus niet ontzegd worden. Hij groeide op in Hengelo en in Borne, waar zijn vader boekhouder was bij Spanjaard, en studeerde aan de Bibliotheek Opleiding te Deventer. Na een paar jaar in de Bibliotheek van Hengelo te hebben gewerkt, toen nog aan de Vondelstraat, kwam hij in 1976 in dienst bij de Provinciale Bibliotheek Centrale Overijssel-Oost (PBC Oost) in Borne. Daar kreeg hij de zorg voor de Muziekafdeling en de Overijssel Collectie, zijn beide interessegebieden. Hij mocht zich gaan bezighouden met het inwerken (en het van trefwoorden voorzien) van aanwinsten en het maken van catalogi zoals bijvoorbeeld de Scripta Transisalana, werkzaamheden die hij gedurende zijn hele loopbaan is blijven doen. Er was toen al een begin gemaakt met het verzamelen op het gebied van lectuur en literatuur over en van Overijssel. De stoot daartoe was in de jaren '50 gegeven door Deventerenaar Jac. Th. J. Mentink, bestuurslid van de Katholieke Centrale Vereniging voor Lectuurvoorziening in Overijssel (KCVL-Overijssel), in latere jaren voortgezet door enthousiaste boekenliefhebbers als Oldenzaler Rein Heerink. In de jaren der verzuiling werd met name het Overijsselse platteland bediend door zowel een katholieke als een protestante bibliotheekdienst. In 1967 kwam er een herverdeling zonder signatuur in een PBC West en Oost, met hoofdvestigingen in Zwolle en Borne.

Dick ter Harmsel en Georg Hartong

Toen Tonny in 1976 in Borne kwam te werken,

A.G. (Tonny) Peters.

was het met name zijn leidinggevende, Rijssenar Dick ter Harmsel, die zich sterk maakte voor de Overijssel Collectie. Hij kwam telkens met nieuwe ideeën en wist ook de nodige subsidies binnen te halen. De provincie Overijssel, gaf in de jaren '80 en begin jaren '90 jaarlijks 20.000 gulden subsidie voor acquisitie ten behoeve van de OC.

Maar er was nog een tweede persoon, die in die tijd heel belangrijk was voor de enorme groei die de Overijssel Collectie in de jaren '80 beleefde. Dat was Georg Hartong, geboren Deventerenaar en leraar Nederlands in Enschede. Als bestuurslid van de PBC en steunend op zijn grote boekenkennis, zorgde hij voor een enorme uitbreiding van de collectie. Als bibliofoon en

verzamelaar had hij uitstekende contacten met alle belangrijke antiquaren. Hij struinde veel veilingen af. Dankzij deze contacten kon er ook retrospectief verzameld worden. Georg sleepte boeken aan voor speciale collecties als de Moderne Devotie en Joan Derk van der Capellen tot den Pol. Fictie werd ook verzameld en zelfs gelegenheidsgedichten. Daar werden dan ook weer aparte gedrukte catalogi van gemaakt, zowel in de reeks Scripta Transisalana als in de daarop volgende Transisalana Reeks, totdat het digitale tijdperk gedrukte catalogi overbodig zou maken.

Het eerste deel van de 'Scripta Transisalana: catalogus van Overijsselse literatuur' was in 1973 verschenen. Hierin was de Overijssel Collectie bibliografisch beschreven tot op dat moment, nog vóór de grote acquisities van de jaren '80. Er zouden tot en met 1986 zes delen verschijnen. Samen goed voor zo'n 14.000 titels. Tonny Peters beschreef niet alleen de titels. Hij zorgde ook voor trefwoordenregisters. Deze laatste besloegen bijna net zoveel pagina's als de eigenlijke titellijsten. Hij herinnert zich dat hij altijd grote moeite had om de stroom aanwinsten tijdig in te werken. Er was altijd een achterstand.

OBD en Twente Akademie

Op uitnodiging van Dick ter Harmsel trok in maart 1982 de Twente Akademie bij de PBC Oost in. Adriaan Buter, Everhard Jans, Johan Schildkamp en later Ben Thüss en vele medewerkers maakten dankbaar gebruik van de aanwezigheid van de Overijssel Collectie. De OC had een prachtige plek in de hal van het PBC-gebouw aan de Oude Almloseweg in Borne. Het ging ook tot de taken van Tonny behoren om de bezoekers van de OC te ontvangen en hen op weg te helpen bij het zoeken naar informatie.

Begin jaren '80 richtte Dick ter Harmsel de filmdienst op. Twee bibliobuschauffeurs, Herman Kraaijenbrink en Tonny van het Bolscher, waren zeer bedreven in het hanteren van de filmcamera en in het monteren. Zij maakten opnamen bij belangrijke cultuurhistorische regionale evenementen en verzorgden vele filmvoorstellingen voor verenigingen, verzorgingscentra, bedrijven en scholen, gebruik makend van het snel groeiende regionale

film/video-bezit van de PBC Oost. Er heerste een enorm enthousiasme onder de medewerkers. Veel werd ook in vrije tijd gedaan. Ook door Tonny. Men begon hem te vinden voor allerlei raad, hij werd een soort vraagbaak. Jarenlang verzorgde hij met Jan Hinke een bibliografisch overzicht voor het Jaarboek Twente. Ook bij allerlei technische en digitale ontwikkelingen zou hij betrokken raken.

Cover van een van de delen van de Scripta Transisalana.

Van Borne naar Nijverdal

Eind jaren '80 zat de fusie met de collega's in West-Overijssel eraan te komen. De kleine PBC in Borne verzette zich aanvankelijk tegen de gedwongen fusie met de grote broer uit Zwolle. Het behoud van de OC ging een rol spelen. De Commissaris van de Koningin lanceerde toen een plan voor een Overijssel Academie. Er verschenen onder andere van Adriaan Buter artikelen in de krant, met de oproep de OC niet voor Twente verloren te laten gaan. Bij de presentatie van een nieuw deel van de Scripta Transisalana in de Molen van Bels, werd door Gerrit Kraa zijn voor deze kwestie geschreven parabel 'n Zwolf en de twee Sijn' voorgedragen, een prachtig stukje satire.

Het mocht allemaal niet baten. In 1989 kreeg de fusie zijn beslag en vanaf 1990 ging de aldus ontstane Overijsselse Bibliotheekdienst (OBD) verder in Nijverdal. Helaas werd de subsidiekraan langzamerhand steeds meer terugge-

Het gebouw van de OBD te Nijverdal.

draaid. Voor de Overijssel Collectie werd vrijwel niet meer retrospectief aangeschaft. Een uitzondering vormde de aankoop van belangrijke delen van de Tjeenk Willink-collectie. Al met al kwam de Overijssel Collectie niet in gevaar en bleef aangevuld en bijgehouden worden. Tonny besteedde zelfs steeds meer uren aan het beheer van de OC, naast het inlichtingenwerk, zoals de Bibliofoon (telefonische vraagbaak van de openbare bibliotheken), dat in de plaats was gekomen van zijn muziekwerk. Ook het digitaliseren van catalogi deed zijn intrede. Het bleef een sport om vrijwel elke nieuwe regionale uitgave in Overijssel te achterhalen en aan te schaffen. Toen de PBC Oost OBD werd en naar Nijverdal verhuisde, zag ook de Twente Akademie zich genoodzaakt te verkassen. Maar niet naar Nijverdal. Ze vond onderdak in het Rijksmuseum Twenthe bij de Oudheidkamer, die daar toen nog onderdak genoot. Maar niet voor lang meer. In 1991 werd het contract door het Rijksmuseum opgezegd en zouden Oudheidkamer Twente (OKT) en Twente Akademie enige jaren later op straat staan. Ze fuseerden in 1996 tot Van Deinse Instituut (VDI) en vonden toen onderdak in het Elderinkshuis in Enschede.

Duizenden quizvragen

Tonny Peters had inmiddels andere dingen aan zijn hoofd, want steeds weer nieuwe activiteiten legden beslag op hem. Dick ter Harmsel richtte binnen de OBD een uitgeverij op en werd directeur van het ADO (Audiovisueel Documentatiecentrum Overijssel), waarvoor de collectie audiovisuele middelen van de OC de basis vormde. Later zou Ter Harmsel met het ADO naar het Historisch Centrum Overijssel

(HCO) in Zwolle verhuizen en na zijn pensioen werd het ADO bij het HCO ingelijfd.

De Overijssel Collectie kwam in een nieuwe fase. Na ‘hoe bouwen we de collectie op’ ontstond de vraag ‘wat doen we met de collectie’. Het knelde wel eens. Een mooie collectie maar hoe zorg je voor bekendheid en optimaal gebruik. Tonny en zijn collega’s gingen met een kraam op allerlei evenementen staan en zelf gaf hij lezingen en presentaties.

Men wist hem ook wel te vinden. Zo heeft hij eind jaren ‘90 een paar duizend ‘Overijssel vragen’ bedacht voor RTV Oost onder meer voor hun Millennium quiz en Typisch Overijssel quiz. Instellingen en particulieren begonnen de Overijssel Collectie te zien als een vraagbaak op het gebied van regionale (geschiedkundige) onderwerpen. Tot op de dag van vandaag. Ook nu hij niet meer werkt, ontvangt Tonny nog regelmatig e-mails.

Vanwege het beheer van de OC en de “daardoor veronderstelde aanwezige kennis”, zoals Tonny het al te bescheiden uitdrukt, werd hij gevraagd voor het Overijssels Historisch Beraad en het bestuur van het Van Deinse Instituut. Ook werd hij secretaris van de mediatheekcommissie van de OKT.

SAB en HCO

Als gevolg van een door de provincie gesubsidieerd project Digitaal Erfgoed Overijssel werden de banden met het SAB (Stadsarchief en Athenaeumbibliotheek) en het HCO (Historisch Centrum Overijssel) steeds nauwer. Met Dinand Webbink (SAB) en Wim Coster (HCO) werkte hij samen in een aantal projecten, waarvan de belangrijkste zijn:

- *Overijssel in kaart*. Hiervoor heeft de OKT nog een groot aantal kaartbeschrijvingen geleverd. De website is helaas per 1 februari 2016 opgeheven, maar zal worden geïntegreerd in MijnStadMijnDorp (MSMD) van het HCO.
- *WieiswienOverijssel.nl* Biografische schetsen van zo’n 800 bekende Overijsselaars uit heden en verleden, waarvan Tonny er enkele tientallen voor zijn rekening heeft genomen.
- *Overijssels Boek van het jaar*. Deze verkiezing wordt georganiseerd vanaf 2008, is uitgebreid met andere elementen en heet nu *Overijssel Verwoord*.

Met Dinand Webbink en Wim Coster heeft hij vele projecten mogen doen, waarvan er hierboven een paar genoemd zijn. Niet het belang van de eigen instelling/werkgever voorop stellen, maar het samen bezig zijn met inhoud en doelgroep, heeft hem heel veel voldoening gegeven. Maar niet alle initiatieven liepen gesmeerd. In 2005 waren ze zo 'slim', meedeinend op de tijdgeest, om de verkiezing van de Grootste Overijsselaar te organiseren. Zoals landelijk bijna Pim Fortuyn tot Grootste Nederlander werd verkozen, kwam in Overijssel Epi Drost bovendrijven. Gelukkig werd de Willem Kolff stichting actief en mobiliseerde voldoende stemmers om de uitvinder van de kunstniet uit Kampen deze titel te laten opstrijken. Tonny zal nooit meer zo'n publieksverkiezing organiseren.

Georg Hartong.

Blogs

Daar staat tegenover de voldoening die hij heeft beleefd (en nog altijd beleeft) aan zijn in 2008 gestarte blog. Dat betreft zijn weblog 'Transisalanía', een Overijsselse blog over geschiedenis, boeken, erfgoed, nieuws en varia. Het blog bestaat nog, ondanks zijn uittreden uit de OBD (inmiddels Rijnbrink) vorig jaar. Hij blogt nu voor zijn plezier, het aantal blogposts is daardoor ook niet constant, maar hij is ook

niemand verantwoordig schuldig. Toen hij nog werkte, blogde hij trouwens toch ook al meestal in zijn vrije tijd. Hij zette ook het weblog 'Plaatsbeschrijvingen Overijssel 1880-1940' op met zo'n 30-tal gedigitaliseerde geïllustreerde Overijsselse toeristische gidsen. Beide blogs zijn inmiddels uitgegroeid tot onuitputtelijke schatkamers met informatie over Overijssel, waar nog dagelijks tientallen keren uit geput wordt, getuige de teller op de website.

Digitaal goed toegankelijk

Hoe gaat het nu verder met de Overijsselse Collectie? De Overijsselse Bibliotheekdienst is in 2013 onderdeel geworden van de Rijnbrink Groep, later verkort tot Rijnbrink, een samenvoeging van de Biblioservice Gelderland en de Overijsselse Bibliotheek Dienst, die zich toelegt op het ondersteunen van bibliotheken bij de realisatie van culturele en maatschappelijke taken. De Overijsselse Collectie wordt door haar van harte ondersteund. Tonny's werkzaamheden bij de OC worden voortgezet door Marcel Mentink (marcel.mentink@rijnbrink.nl).

De Overijsselse collectie behoort tot de weinige collecties op dit gebied waarvan bijna alle titels geleend kunnen worden via de lokale bibliotheek. Via de catalogi van deze bibliotheken zijn de titels terug te vinden. Een mooi totaaloverzicht van de collectie is te verkrijgen met behulp van de Overijsselse catalogus: https://webcatov.blauwebrug.nl/cgi-bin/bx.pl?vestnr=9061;var=portal;prt=INTERNET;pub=1;event=clear_main

En wat Tonny Peters zelf betreft, zoals veel, niet meer werkende, jonge senioren heeft hij het nog druk zat. Met zijn werk in de lokale politiek (voor de Bornse SP), als redactiesecretaris van het Jaarboek Twente, met zijn weblog en vele andere zaken meer.

Voor wie dieper wil duiken in de geschiedenis van de Overijsselse bibliotheekcentrales is op internet 'De Plattelandsbibliotheek in Overijssel 1948-1988' digitaal beschikbaar:
<http://dSPACE.ou.nl/bitstream/1820/3459/1/CWBorghgraefmaart2010.pdf>

De **Overijssel collectie** biedt veel wat u wilt weten over de geschiedenis van Overijssel!

De Overijssel Collectie bevat:

- vrijwel alle ooit gedrukte uitgaven over Overijsselse onderwerpen (20ste eeuw vrijwel compleet)
- Overijsselse genealogische publicaties en landelijke genealogische naslagwerken
- tijdschriften van historische verenigingen, (oude) geïllustreerde tijdschriften, (oude) kranten, historische kaarten en atlassen, Overijsselse proza en poëzie etc. etc.

Relevante websites / databases:

1. www.obd.nl/kranten
Database met titels van dag-, week- en nieuwsbladen die ooit in Overijssel verschenen zijn + vindplaatsen, voor zover bekend.
2. www.obd.nl/streek
Database van romans en verhalen die (deels) in Overijssel spelen met streek- en/of plaatsaanduiding.
3. www.wieiswieinoverijssel.nl
Biografieën van Overijsselaars
4. www.overijsselkaart.nl
Gedigitaliseerde historische kaarten
5. www.overijssel.nl/overijssel/historie-provincie/bevrijding
De bevrijding van Overijssel van dag tot dag

Interessante weblogs

1. transisalaria.blogspot.com
Overijssels allerlei. Berichten over geschiedenis, erfgoed, recent verschenen boeken, nieuws, en meer.
2. overijssel1880-1930.blogspot.com
Overijssel – plaatsbeschrijvingen. Gescande (geïllustreerde) toeristische gidsen en tijdschriftartikelen uit de periode 1880-1930.
3. historischetijdschriftenoverijssel.blogspot.com
Inhoudsopgave van tijdschriften van historische verenigingen.

Aquabrowser

De aquabrowser is de zoekmachine van de bibliotheek waarmee u in meerdere bestanden, catalogi en websites tegelijkertijd kan zoeken.

Zoeken in de Overijsselse aquabrowser kan via: www.overijsselcatalogus.nl

En in de landelijke aquabrowser: www.bibliotheek.nl/ staan ook regionale kranten.

Aanvragen via de Overijsselse aquabrowser – (zie hierboven)

Wanneer in de aquabrowser een titel geselecteerd is, verschijnt de knop Aanvragen. Via deze knop kan een boek gereserveerd worden en vervolgens worden afgehaald bij uw bibliotheek. Boeken uit de Overijssel Collectie zijn zo gemakkelijk aan te vragen.

Aanvragen ➔

Voor informatie en vragen:

Tonny Peters

Consulent informatie- en Analysecentrum

E. tonny.peters@obd.nl

T. (0548) 63 44 44

Weblog <http://transisalaria.blogspot.com/>

De Grootte Reciteerwedstrijd van 8 November 1903

Geert Bekkering
.....

Vanuit een familie die veel bij harmonie en fanfare betrokken was, kreeg de redactie van 't Inschrien een fraai gebonden boekje aangereikt met het programma van een reciteerwedstrijd in Enschede. Het werd de aanzet tot een interessante ontdekkingsstocht naar een ten onder gegaan fenomeen.

Een erg compleet programma

Het door van der Loeft fraai gedrukte en gebonden boekje bleek zelf het toegangsbewijs tot de wedstrijd te zijn. En niet alleen maar een wedstrijd! Voor het hele middag- en avondprogramma betaalde je voor een plaats in de zaal van de Grootte Sociëteit 75 cent en op de galerij 40 cent. Daarmee kon je 's middags voor de pauze genieten van een zevental voordrachten in de afdeling 'Ernst' en na de pauze van zeven voordrachten in de afdeling 'Luim'. Het geheel werd ruim omlijst met muziek van het muziekkorps der 'Enschedesche Harmonie-Kapel', met als directeur B. de Bruin jr. 's Avonds was er de eindstrijd tussen de twee afdelingswinnaars, met daarna een kort toneelstuk en een groot bal onder leiding van Joh. W. Wevers. Zou dit leuk genoeg zijn voor een artikelje in 't Inschrien?

burgemeester E. Jacobs van Lonneker de beide ere-voorzitters zijn. Ook de rest van het comité bestond uit notabelen. Elsberth Menko kan zich nu nog herinneren dat haar oom Juul er bij betrokken was. Hoe het allemaal precies ging weet ze niet meer, maar er werd in de familie dus nog heel lang over nagepraat. De koningin schonk als hoofdprijs een grote zilveren medaille en ook de commissaris van de koningin P. Lycklama à Nijenholt schonk zo'n medaille. Er waren nog vijf andere medailles te verdelen. Zouden die medailles terug te vinden zijn? Voldoende materiaal om eens wat verder te zoeken, dacht ik.

Krantenbericht

Als je de datum zo duidelijk hebt en er notabelen bij waren, is het logisch om eens naar de microfiches van de krant te kijken. En dat ging vlot. Ik vond in de Enschedesche Courant van 10 november 1903 een verslag in hoogdravende stijl. Het verslag bleek zo uitgebreid dat het vervolg in de aflevering van 12 november stond. Daaruit bleek dat er in Gelderland en Overijssel voorronden waren geweest en nu de regionale krachtmeting in Enschede plaatsvond. Het 'reciteren' moet dus (in sommige kringen?) een tamelijk veel voorkomende bezigheid zijn geweest. Tijd voor een zoektocht op internet naar reciteerwedstrijden.

Reciteren, debatteren en voordragen

Blijkbaar leefde deze hobby zeer tussen de beide wereldoorlogen, met name in protestantse kringen in Friesland, Groningen en Noord-Holland. Over Gelderland en Overijssel kon ik niet eenvoudig wat vinden, maar het moet er zeker zijn geweest. Het reciteren was al veel eerder begonnen. Bij de rederijkersgenootschappen in de 18e eeuw werd niet alleen het toneelspel, maar ook het mooi

Grootte Sociëteit - Enschede.
RECITEERWEDSTRIJD
voor Overijssel en Gelderland,
op Zondag 8 Nov. 1903.
Eere-Voorzitter: de Edelachtb. Heer EDO J. BERGSMa, Burgemeester van Enschede.
AANVANG van den wedstrijd, waaraan door 14 mededingers zal worden deeldgenomen, **precies 2 uur.**
's Avonds 8 uur: EERE-WEDSTRIJD.
Na uitreiking der prijzen, opvoering van:
„De Boezemyriend”, Drama in 1 bedrijt, door MARCO PRAGA.
Entrée Zaal (met inbegrip van tekstboekje) voor 't geheele feest f 0,75.
„ Galerij „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ - 0,40.
Na afloop: GROOT FEESTBAL,
onder leiding van den Heer. JOH. W. WEVERS.
Geheel belangeloos medewerking der: **Enschedesche Harmoniekapel,**
Dir.: de Heer B. DE BRUIN Jr.
Toegangsbezwijen verkrijgbaar bij het Comité de h.h. H. KESNIG, Haaksbergerstraat 8, D. S. OOSTERHOUT, Veeustraat 127 en J. H. TIMMERMAN, Haverstraat 27.
PLAATSBESPREKING op Zaterdagavond 7 Nov. in de Grootte Sociëteit van 8—9 uur, à 10 cts. per plaats
Men zie verder de grootte affiches. HET COMITÉ.

Grootte Reciteerwedstrijd Twentse Courant 10 nov 1903.

Niet de minsten

Het maakt natuurlijk wel indruk als je leest dat burgemeester Edo J. Bergsma van Enschede en

voordragen van gedichten geoeffend. Daarnaast was het debatteren vanouds een gerespecteerde kunst, waarbij naast de juiste argumentatie, ook op gebaren, de juiste pauzes, toonhoogte en spreesnelheid werd gelet. Reciteren is niet heel anders.

De Maatschappijen tot Nut van het Algemeen hebben deze 'kunsten' in de 19e eeuw veel beoefend en in de kleinere gemeenschappen waar geen afdeling van 'Het Nut' was opgericht, 'behielpen' de plaatselijke dominee en schoolmeester zich met het oprichten van een reciteer- en debatteerclub. Vaak met welluidende namen als 'Revius', 'Demostenes', 'Woordkunst' of 'Oefening Kweekt Kunst'. Tegen het einde van de 19e eeuw waren er zeker duizend van dergelijke verenigingen in ons land. Ook op lagere- en middelbare scholen werd driftig geoeffend in het mooi voordragen van gedichten. Er is zelfs een plankje bewaard gebleven dat in het kamp Buchenwald is uitgereikt als eerste prijs bij een reciteerwedstrijd. In de zestiger jaren van de 20e eeuw is het reciteren als clubgebeuren uitgestorven, maar Joost Prinsen heeft in zijn jeugd met reciteren nog een aardig zakcentje kunnen verdienen door aan wedstrijden deel te nemen. Hij zegt dat hij altijd won. U mag de huidige conferenciers en cabaretiers in zekere zin als de opvolgers beschouwen. En voor het mooi voordragen van soera's uit de koran worden in de islamitische wereld nog steeds wedstrijden gehouden.

Jurering

De reciteerwedstrijden werden in Nederland meestal gehouden met een afdeling 'luim' en een afdeling 'ernst', en de afwisseling van de voordrachten met muziek was zeker in de dorpen gebruikelijk. Het waren dan feestavonden voor de hele bevolking. Uit krantenverslagen blijkt dat de beoordeling niet altijd eenvoudig was. In Purmerend is in 1898, in een driehoofdige jury, één jurylid aan het linker oor doof en een ander aan het rechter oor. Bovendien matigt men zich een oordeel aan over het juist gebruiken van een Oost-Nederlands dialect, terwijl geen jurylid ooit in die streken had vertoefd. Het publiek had overigens enkele deelnemers aan de afdeling 'ernst' het voordragen al bemoeilijkt door in lachen uit te

barsten. Daar werd weliswaar schande van gesproken, maar de verslaggever vond het wel terecht. De deelnemers aan de afdeling 'luim' waren daar allen vrouwen en niemand had eerder gewonnen medailles gedragen. Toen een der vrouwen de wedstrijd won, werden enkele heren boos omdat ze een debutante zou zijn. Dat was ze niet, ze wilde zich echter niet met medailles opsieren als een haan, "zoals de mannen gewend zijn te doen". Hoe verliep nu de grote reciteerwedstrijd in Enschede?

Edo Bergsma

Uit de krantenverslagen blijkt dat de veertien deelnemers rond 12 uur die zondag werden ontvangen in de wachtkamer 1e klasse van het station van de Staatsspoorweg. Ze kwamen immers uit heel Gelderland en Overijssel. Daar werden ze toegesproken en werd de erewijn rondgediend, waarna men samen naar de Grote Sociëteit aan de Langestraat toog. Om één uur stroomde de zaal al vol en genoot men van de muziek van de Enschedesche Harmonie-Kapel, die pas een jaar geleden door de heer B. de Bruin jr. was opgericht en die ook tussen de voordrachten in was te horen.

Om twee uur werd de wedstrijd geopend en gaf de voorzitter het woord aan den ere-voorzitter, de Edelachtbare heer Edo J. Bergsma, Burgemeester van Enschede. In een keurige, fraaie rede schetste de spreker het nut van het beoefenen dezer kunst, doch vooral van de Nederlandse taal. "Zij die zoo aanstonds ten tonele zullen verschijnen", zei hij o.a., "zullen in ons gemoed doen trillen de snaren van het meeleven met het goede, het edele, het schone; zij zullen ons een traan en een lach ontlokken; zij zullen ons geven datgene, wat zij geven kunnen". Om zes uur werd de uitslag van de ronde bekend gemaakt en kon iedereen even naar huis om te eten.

Avondprogramma

Om half acht liep de zaal al weer vol en ook nu speelde de Harmoniekapel. De beide winnaars van de afdelingen droegen nu na elkaar de voordracht 'verbeeld je' voor. De jury riep de heer G. Eshuis uit Dalfsen tot winnaar uit. Hij kreeg naast de grote zilveren medaille in de afdeling 'luim' (beschikbaar gesteld door de

Commissaris van de Koningin), nu ook de grote zilveren medaille die H.M. de Koningin beschikbaar had gesteld 'alsmede een sierlijk diploma'.

Medaille LUIM afbeelding- en tekstzijde.

De heer de Bruin kreeg voor het belangeloos meewerken van de Harmonie-Kapel 'een prachtig mooi verguld zilveren erekruis' en een erediploma dat in de oefenruimte kon worden opgehangen. Daarna volgden een kort komisch

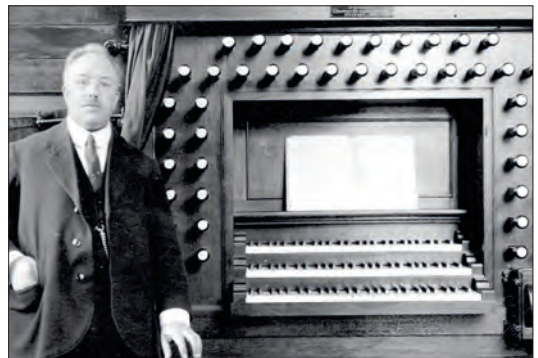
toneelstuk en een bal. Een zeer geslaagde wedstrijd. Al heb ik niet kunnen achterhalen of het ooit nog eens is herhaald. Wel is uit de prachtige advertenties in het boekje duidelijk, dat de welgestelde middenstanders veel aan het slagen hadden bijgedragen. Sommige advertenties waren zelfs aan het programma aangepast. Zo adverteerde Fotografisch Atelier H.W. Metman, Walstraat 7, met als kop: "Verbeeld je!"

Gosewinus Eshuis

Even zoeken op internet leverde op dat er nog steeds een familie Eshuis in Dalfsen is. Zou de zilveren medaille daar nog zijn? Met medewerking van de familie en de plaatselijk historische vereniging werd één van de beide medailles teruggevonden. Het blijkt dat Gos (Gosewinus) Eshuis zoon (en kleinzoon) van een onderwijzer uit Nieuwleusen was. In 1891 had hij een drukkerij opgericht en begon met het uitgeven van de Dalfser Courant. De drukkerij zat vlak naast de Westermolen, wat hem in 1898 op het idee bracht het vakblad De Molenaar uit te gaan geven. Een schot in de roos, het komt nog steeds eens in de drie weken uit. Toen in de dertiger jaren de molenaars verplicht werden een label te hangen aan elke zak varkensmeel, pluimveemeel etc., ging Eshuis die drukken. Drukkerij Eshuis is nu een toonaangevende etikettendrukkerij. Vorig jaar drukten ze meer dan 800 miljoen etiketten voor Coca Cola (namen op flesjes).

B. de Bruin jr.

Ook de tweede persoon die prominent in dit

B. de Bruin jr bij het drie klaviers orgel van Orgelfabriek Leeuwarden

verhaal naar voren komt, bleek eenvoudig op te sporen. Hij was organist en muzikleraar en woonde Ripperdastraat 17 in Enschede. B. de Bruin jr. was een echte Rotterdammer, getrouwd met een mevrouw G.J. Kemp uit Den Briel. Hij kwam in 1902 naar Enschede, was er organist in de Grote Kerk, beiaardier, muzikleraar en dirigent. Zijn vrouw speelde ook goed piano en orgel. De voorkamer rechts van de voordeur was zijn muziekkamer / studeerkamer. Daar gaf het kleine mannetje ook les. Ze hoorden bij een hogere middenlaag van de Enschedese bevolking, er kwam van alles aan de deur: de sopraan Jo Vincent bv., Albert Schweitzer heeft er gelogeed, waarschijnlijk toen hij een huiskamerconcert gaf in het huis (van tandarts Lomars?) in de Prinsestraat. Hij leidde een aantal regionale harmonieorkesten, o.a. ook in Oldenzaal. Met oud en nieuw hielden ze voor veel mensen een vertoning (met de epidiascoop) van de afbeeldingen / briefkaarten die ze van hun reizen naar o.a. Zwitserland hadden meegenomen. Zijn dochter is geboren in 1909 en getrouwd met de heer Westerink. Haar zoon heeft nog wat van grootvader in huis: een paar foto's en het dirigerestokje van de Enschedesche Harmonie-Kapel.

Defilé Ripperdastraat met Burgerharmonie.

Zo brengt een geschonken boekje je in contact met een stukje geschiedenis van het reciteren en de muziek. Aan het onderzoek en de contacten heb ik veel plezier beleefd.

Dirigerestok Enschedese Harmonie Kapel.

Dirigerestok Enschedese Harmonie Kapel detail.

Aan de slag in de kadastrale archieven

Geert Bekkering

Het Kadaster heeft het boek 'Aan de slag in de kadastrale archieven' (Maan Verheijen, 2014) samengesteld. In dit boek vindt u de informatie die nodig is om een historisch onderzoek in de kadastrale archieven te beginnen. Bij een eerste blik in het boek valt meteen op dat onderzoek in de kadastrale archieven niet eenvoudig zal zijn. U moet er voor naar het Provinciaal Historisch Centrum, waar u ook de nieuwste handleiding voor het gebruik van het computerprogramma Archiefviewer zult vinden. Daarmee duikt u de diepte in en kunt u geweldige historische gegevens vinden over percelen grond, hun eigenaars en het gebruik daarvan. Maar het is erg verstandig om voordat u begint het boek "Aan de slag ..." gedegen door te nemen; en het er in het begin bij te houden.

De zeer eigen kadastrale terminologie wordt helder uitgelegd, maar het zal even duren voordat u er aan gewend bent. Een 'minuut' en een 'legger' hebben hier een geheel eigen betekenis en van een dienstjaar moet u weten dat het een jaar plus een dag is, anders zit u net een jaar mis met de bouwdatum van een huis.

Als je het boek doorneemt zonder zelf achter de computer te zitten, lijkt het zoeken in de gedigitaliseerde kadastrale archieven een tijdrovende klus te worden. En in sommige voorbeelden wordt duidelijk gemaakt dat het dat ook kan zijn. Maar aan het einde van de tocht heeft u gegevens, die een familiegeschiedenis veel waardevoller kunnen maken, of die bij voorbeeld een foto aan de hand van de bouwgegevens beter kunnen dateren. Het meanderen van riviertjes, met afkalving en aanwas, valt kadastraal te volgen. De ontginning van de markegronden en de opdeling naar particuliere eigenaren, ligt vast bij het kadaster. In de bijbehorende notariële stukken valt nog veel meer interessants te ontdekken. Het kadaster is werkelijk een schatkamer, maar voor het doorzoeken daarvan is grondige bestudering van dit boek geen overbodige luxe.

Het rijk geïllustreerde boek van 223 pagina's (isbn 978-90-8030-780-3) kost € 18,- en is te bestellen via:
<http://www.kadaster.nl/web/Particulier/boek/Aan-de-slag-in-de-kadastrale-archieven.htm>

Uit de collectie: Bijzondere oorringen uit de Renaissance tijd

Adrie Strikker

De aanschaf van een sieraad gaat vaak hand in hand met een bijzondere gebeurtenis. Denk hierbij aan een huwelijk, geboorte of zelfs een overlijden. Een aanschaf met een verhaal ! Dit geldt dus ook voor de kleine gouden oorringen met groen en wit email die al jaren in het bezit zijn van de Oudheidkamer Twente. Maar wat is het verhaal achter dit bezit ?

De oorringen, ook wel creolen genoemd, zijn klein, zo'n 12 mm in doorsnee. En bestaan beide uit twee scharnierende gedeeltes. Eenvoudig maar degelijk gemaakt met een bijzondere sluiting. Het stelt een slang voor die zichzelf in de staart bijt. Dit symboliseert o.a. „de kringloop” of het „terugkeren” en staat bekend onder de term Ouroboros. Maar een cirkel of ring staat ook voor oneindigheid of de cyclus van de natuur. Veel symboliek dus.

Zegt dit dan iets over de drager ? Dat blijft gissen. Oorringen van dit formaat zijn door zowel mannen als vrouwen gedragen. Tevens in bezit van de Oudheidkamer: het schilderij van Hendrik Valkenburg met als voorstelling de “brulfte neugers”. Op dit portret draagt de linker man in beide oren een ring. En bij veel zeelieden is dit tot op heden nog immer een gebruik. Daarnaast zijn er afbeeldingen van vrouwen met oorringen in overvloed.

Wellicht dat een keurteken in het goud uitkomst kan bieden. Keurtekens kunnen verwijzen naar o.a. een goud gehalte, een goudsmid of gilde of een jaartal. Maar helaas zijn in deze oorringen geen keuren zichtbaar. Dat levert niets op in de speurtocht naar de herkomst van bijvoorbeeld de maker.

Tevens is er niets bekend van de bezitter of schenker. Levert dit dan nog een verhaal met inhoud op ? Ja zeker !

Er is echter wel een ander aspect dat meer zou kunnen vertellen over de ouderdom van het sieraad. En dat is het email aangebracht op het goud als versiering. Email is glas vermengd met een (chemisch) element dat zorgt voor de kleur. Juwelen worden al eeuwen lang versierd met email. Met name juwelen uit de Renaissance tijd.

De Renaissance is de periode na de middel-eeuwen en loopt van circa de 14e tot en met de 17e eeuw.

Maar het gebruik van email bewijst nog niet dat ze uit de Renaissance periode stammen. Het geval is dat in de 19de eeuw menig juweel is nagemaakt naar “oud” model. Dit valt onder de noemer Neo-stijl.

Het Ateliergebouw, het onderzoeksinstituut van het Rijksmuseum te Amsterdam, kan gelukkig uitkomst bieden. Daar bezit men een XRF-spectrometer. Een apparaat dat door middel van „lichtstralen” de samenstelling van het email kan determineren. En het op deze manier kan toe schrijven aan een periode.

Suzanne van Leeuwen is met succes afgestudeerd op dit fenomeen. Zij heeft ontdekt dat in het groene email uit de Renaissance tijd geen chroom aanwezig is. Chroom als element kan

Ooring.

Oorring detail.

zorgen voor o.a. de kleur groen. Vindt men sporen van chroom in groen email dan stamt het uit de Neo-periode, de 19de eeuw. Voor de kleur wit let men op het loodgehalte.

Voor de beide kleuren email op de oorringen wijst het onderzoek naar de Renaissance periode. Hoe bijzonder dat deze kleine ringen al eeuwen bewaard zijn gebleven. En in goede staat verkeren ! Gelukkig niet omgesmolten voor hergebruik of als betaalmiddel.

Eigenlijk is na het onderzoek bij het Rijksmuseum te Amsterdam alleen de vraag met betrekking tot de ouderdom in te vullen. Dan blijven

er nog diverse vraagtekens over.

Wie heeft ze gemaakt ? Wie heeft ze gedragen ? En wie heeft ze geschonken? Dat weten we allemaal niet en zullen we waarschijnlijk ook niet achterhalen.

Wat we wel weten is dat ze uit de Renaissance periode stammen, waarschijnlijk rond 1650.

Daarnaast kunnen we concluderen dat ze zijn gemaakt door een bekwaam goudsmid. De eigenaar is er zuinig op geweest. En de schenker heeft een vooruitziende blik gehad. Chapeau voor deze onbekende maar gewaardeerde zielen. De grondleggers voor een bijzonder bezit met een mooi verhaal.

VAN MEGGELEN KERSSENBERG
ASSURANTIËN

VERZEKERINGEN HYPOTHEKEN PENSIOENEN

Boddenkampsingel 86 - 88
Postbus 334, 7500 AH Enschede
Telefoon: 053 - 435 01 04
E-mail: info@vmk-assurantien.nl

SCHERVEN BRENGEN GELUK...

Ja, het zou heel goed een scherf van niks kunnen zijn. Aan de andere kant... Wie weet welk verhaal er achter schuilgaat. Of wat voor ommekeer hij over zeg 1000 jaar teweegbrengt.

U, als lid van de Oudheidkamer Twente, u doet natuurlijk geen scherf af als zomaar een scherf. Bovendien weet u dat de OKT veel meer in zijn bezit heeft en over veel en veel meer gaat dan alleen archeologische vondsten.

Hoe meer mensen dat met u zouden weten, hoe mooier natuurlijk. En hoe rooskleuriger en actiever ook de toekomst van de OKT. Over actiever gesproken: er is binnen de OKT van alles te doen. Vrijwilligers zijn dan ook van harte welkom. Voor administratieve werkzaamheden, voor ict, voor bestuursfuncties, als huismeester, voor tal van hand- en spandiensten, voor noem maar op.

...EN EEN ACTIEVE TOEKOMST VOOR DE OUDHEIDKAMER TWENTE

Iets voor u, OKT-vrijwilliger? Of voor iemand (hoeft nog geen OKT-lid te zijn) die u kent? Mailt u dan naar: vrijwilligers@oudheidkamertwente.nl of schrijf een briefje naar onderstaand adres.

OKT huis Stroinksbleekweg 12b, 7523ZL Enschede
T 053-4787447 E info@oudheidkamertwente.nl

**Vereniging Oudheidkamer
Twente**